

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2025-91-6>
УДК 336.71

Заруцька О.П.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Університет митної справи та фінансів

Балякін Д.В.

аспірант,
Університет митної справи та фінансів

Коваленко А.С.

начальник департаменту ризик-менеджменту,
АТ «АБ «РАДАБАНК»

Zarutska Olena, Baliakin Dmytro

University of Customs and Finance

Kovalenko Anna

JOINT STOCK BANK RADABANK

ОЦІНЮВАННЯ ПРОФІЛЮ РИЗИКУ БАНКУ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ

ASSESSMENT OF THE BANK'S RISK PROFILE AS A KEY ELEMENT OF RISK-ORIENTED MANAGEMENT

Стаття присвячена аналізу сучасних підходів до організації процесу управління ризиками, визначенню та оцінюванню профілю ризику банків. Розглянуто ключові параметри, що використовуються при плануванні та моніторингу ризиків, підходи Національного банку України та Базельського комітету з банківського нагляду до вдосконалення ризик-орієнтованого управління в банках. В умовах турбулентності зростають вимоги до ефективного управління із балансуванням між цілями розвитку та можливими втратами кожного банку. Ризик-орієнтоване управління має враховувати обсяги та специфіку операцій, клієнтську базу, внутрішню організаційну систему банку. При оцінюванні профілю ризику банку має поєднуватися як кількісна оцінка індивідуальних ризиків, так і якість управління ними. Проблема оцінювання профілю ризику є однією із головних задач керівників банків, наглядовців, що потребує взаємодії науковців та практиків.

Ключові слова: ризик-орієнтований менеджмент банку, профіль ризиків банків, ризик-апетит, толерантність до ризиків, допустимий ризик.

The article is devoted to the analysis of modern approaches to the organization of the risk management process. The main attention is paid to the definition and assessment of the risk profile of banks. The Basel Committee on Banking Supervision pays great attention to the improvement of risk-based approach management in banks. The National Bank of Ukraine also implements supervisory tools based on the assessment of banks by assessing their risks and the quality of risk management. The article examines the main resolutions of the National Bank of Ukraine, which formulate requirements for risk management systems and determine the risk profile. The article also discusses the key parameters used in risk planning and monitoring, some requirements of international risk management standards. The authors analyzed changes in approaches to risk management in banks over the past twenty years. During this period, management models and tools have developed, and risks have become an integral element of financial strategic management. In the system of indicators used for risk management, the risk profile occupies a special place, since it combines quantitative and qualitative parameters of individual risks. The growth of the scale of activities, the introduction of new products and services, and the expansion of the client base require control over the change in the risk profile. The article also examines the categories of main risks that banks consider significant at this stage of development. In turbulent conditions, the requirements for effective management are increasing, balancing the development goals and possible losses of each bank. Risk-based management should take into account the volume and specificity of operations, the client base, and the internal organizational system of the bank. When assessing the bank's risk profile, both the quantitative assessment of individual risks and the quality of their management should be combined. The problem of assessing the risk profile is one of the main tasks of bank managers and supervisors, which requires the interaction of scientists and practitioners.

Keywords: risk-based bank management, bank risk profile, risk appetite, risk tolerance, risk capacity.

Постановка проблеми. Ризики, як невід’ємна частина банківської діяльності, є предметом наукових досліджень та методичних підходів у практиці банківського управління. Різноманітність варіантів їх визначення та оцінювання пов’язана із відмінністю природи різних ризиків, їх об’єктивними властивостями, параметрами та характеристиками, напрацьованим інструментарієм досліджень. Розвиток підходів до управління ризиками супроводжує розвиток самої банківської системи, діджиталізацію, зростання складності операцій, розширення кола учасників фінансового ринку.

Сучасні підходи до управління ризиками враховують уроки і досвід минулих банківських криз, вимоги до ризик-менеджменту в світі зростають. Між тим, в питаннях оцінювання і управління ризиками важко використовувати стандарти і нормативи, оскільки профіль ризику кожного банку є унікальним і визначається його умовами діяльності. Кожний банк розробляє власні системи та моделі управління ризиками. У цих умовах визначення і оцінювання профілю ризику банку є актуальною і важливою теоретичною та практичною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У положеннях Базельського комітету з банківського нагляду управлінню ризиками приділяється значна увага. Наглядові органи не пропонують однакових детальних обмежувальних норм для всіх банків, а формують узагальнені принципи та підходи до управління. У Basel Committee on Banking Supervision, Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk сформовано наступну вимогу: «Банки повинні формувати профіль ризику, що відображає характер і складність їхньої діяльності та ризикових експозицій» [1].

У документах Basel Committee on Banking Supervision “Principles for Effective Risk Data Aggregation and Risk Reporting” наголошується: «банки повинні мати здатність швидко, точно та повно агрегувати дані про ризики, щоб формувати цілісне уявлення про свій ризиковий профіль – як на рівні окремих підрозділів, так і на груповому рівні.

Базові принципи щодо управління ризиками формуються наступним чином:

- Повнота та точність: банки мають забезпечити, щоб усі суттєві ризики були враховані в агрегованих даних.
- Своєчасність: сукупний профіль ризику повинен оновлюватися оперативним, особливо в умовах стресу.
- Адаптивність: системи мають бути здатні швидко адаптуватися до змін у ризиковому середовищі.
- Підзвітність: керівництво банку повинно мати доступ до актуального профілю ризику для прийняття обґрунтованих рішень» [2].

В Україні одним із перших нормативних документів, присвячених управлінню ризиками стали Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені Постановою Правління НБУ від 02.08.2004 N 361 (Методика № 361) [3]. Починаючи з 2018 року побудова систем управління ризиками в банках підпорядковується вимогам Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах, затвердженого Постановою Правління НБУ від 11.06.2018 № 64 (Положення № 64) [4].

У наукових працях зарубіжних та вітчизняних вчених оцінюванню профілю ризику приділяється велика увага. Так, Michel Crouhy, Dan Galai, Robert Mark формують питання наступним чином: «розуміння профілю ризику є ключовим для узгодження апетиту до ризику зі стратегією бізнесу» [5]. John C. Hull підкреслює: «профіль ризику банку формується не лише структурою активів, а й культурою управління ризиками та системою корпоративного управління» [6].

Оцінювання профілю ризику банків є важливою складовою сучасного банківського нагляду. В Україні з 2018 року розпочалося впровадження ризик-орієнтованого нагляду за методологією SREP, яке передбачає оцінку банків шляхом оцінки їх ризиків та якості управління цими ризиками (risk-based approach). Відповідно до правил Європейського банку: «профіль ризику установи є результатом її бізнес-моделі, внутрішнього управління та системи управління ризиками і визначає рівень наглядової взаємодії [7].

Метою статті є аналіз та узагальнення сучасних підходів науковців та практиків до визначення профілю ризику банку, дослідження еволюції підходів від управління з мінімізації ризиків до ризик-орієнтованого управління розвитком, інструментарій банківського нагляду при оцінюванні систем управління ризиками.

Виклад основного матеріалу. У нормативно-правових актах Національного банку України з питань управління ризиками та застосування ризик-орієнтованого підходу до банківського менеджменту відслідковується специфіка вітчизняної банківської системи її системні виклики. Вітчизняне банківське законодавство спирається на сучасну міжнародну практику, у першу чергу, положення Базельського комітету з банківського нагляду, міжнародних стандартів з управління ризиками для вдосконалення фінансового менеджменту та зміцнення банківської системи. Доцільно розглянути нормативні положення з управління банківськими ризиками у порівнянні із науковими підходами, оцінками та пропозиціями.

За чотирнадцять років між цими нормативними документами, в світі відбулася економічна криза, яка суттєво вплинула до підходи до оцінки банківських ризиків. В Україні під час криз 2009-2010 та 2014–2016 років суттєво скоротилася кількість банківських установ, під впливом глобальної цифровізації та кризи Covid-19, суттєво зросла діджиталізація банківських послуг, вдосконалилися банківські продукти і змінилися підходи до управління ризиками. Ключові постулати нормативних документів НБУ залишилися незмінними, але запропоновані підходи відобразили ускладнення методів та інструментів управління ризиками. Розглянемо базові поняття процедури управління ризиками у редакції Методики № 361 у порівнянні із Положенні № 64.

Визначення ризику в обох нормативних документах ґрунтується на ймовірності втрати капіталу та надходжень. У Методиці № 361 розділялися поняття ризику з точки зору банку та Національного банку України і формулювалося наступним чином:

- ризик, з точки зору банку, – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів. Такі збитки можуть бути прямими (втрата доходів або капіталу) чи непрямими (накладення обмежень на здатність організації досягати своїх бізнес-цілей);
- ризик, з точки зору Національного банку – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку.

Положенням № 64 ризик визначається, як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання доходів, або невиконання стороною договірних зобов'язань унаслідок впливу негативних внутрішніх та зовнішніх факторів. Всі види ризиків, які розглядаються даним положенням, визначаються аналогічним чином, через імовірність виникнення збитків або додаткових втрат або недоотримання доходів внаслідок конкретних обставин, пов'язаних зі специфікою відповідного ризику.

Таким чином, в обох положеннях банківський ризик визначається як можливі фінансові втрати, здатні поглинути доходи, прибуток і, навіть, капітал, у разі реалізації негативного сценарію. Відсилка до інших непрямих негативних чинників, яку пропонує Методика №361, згодом перестала використовуватися. Так само згодом відійшов чіткий розподіл на фінансові і нефінансові ризики, залежно від можливості розрахунку ймовірного збитку. Практика оцінки, виміру, моніторингу ризиків показала, що навіть ті ризики, які не мають очевидних підходів до формалізації та моделювання, можна вивчати з точки зору ймовірності прояву, розміру негативного

впливу, тобто кількісно оцінювати можливі втрати доходу, прибутку, капіталу.

Оцінюючи ризики як можливі втрати, нормативні документи НБУ вимагають від банків формування адекватної системи управління ризиками. В процесі розвитку банківських операцій вимоги до системи управління ризиками підвищуються.

Методика № 361 визначала ризик-менеджмент як систему управління ризиками, що включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку, що включає: систему управління, систему ідентифікації і вимірювання, систему супроводження (моніторингу та контролю). Управління ризиками розглядається як процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків. Серед ключових ризиків, на той період, розглядалися наступні:

- кредитний ризик;
- ризик ліквідності;
- ризик зміни процентної ставки;
- ринковий ризик;
- валютний ризик;
- операційно-технологічний ризик;
- ризик репутації;
- юридичний ризик;
- стратегічний ризик.

Стосовно оцінювання критичного рівня ризику, Методика № 361 передбачала визначення допустимого ризику, на який банк погоджується йти для досягнення мети його діяльності та виконання стратегічних завдань (толерантності до ризику). Рівень допустимого ризику має визначатися у внутрішніх положеннях та планах банку, які затверджувалися відповідно до принципів корпоративного управління. Таким чином, оцінювання допустимого ризику було перенесено тобто на рівень професійного судження кожного банку. У сучасному підході до обмежень ризиків поняття допустимого ризику (Risk capacity) визначається більш чітко, пов'язується з розміром капіталу банку, а також відображає характеристики наявної кількості ризику та якості управління ним. На розсуд банку надається система інших обмежень, так званий ризик-апетит (Risk appetite), що знаходиться в межах розміру допустимого ризику Risk capacity.

Методика № 361 визначала капітал під ризиком як добуток величини позиції, що наражає банк на ризик, волатильності об'єкта, який утворює позицію, фактора довірчого інтервалу, тривалості позиції. Відмінності різних категорій ризиків та підходів до розрахунку цих показників методика не враховувала. Підходи до визначення рівня толерантності до

ризиків у 2004 році відповідали етапу становлення системи управління ризиками в Україні.

Положення № 64 враховує нелінійний об'єктивний зв'язок між розміром ризиків та масштабами банківських операцій та передбачає використання системи обмежень для виявлення і опису цього зв'язку. Така система обмежувальних показників не є універсальною і легко формалізованою, з огляду на відмінності бізнес-моделей банків, різноманітні ризики та присутність кількох ризиків в кожному бізнес-процесі. Для управління ризиками на практиці використовуються планові показники обмежень ризиків, які тісно пов'язуються із лімітами на проведення операцій та іншими обмежувальними показниками для бізнесу.

В системі ризик-менеджменту одним із ключових є поняття профілю ризику (Risk profile), який у Положенні № 64 визначається, як результат оцінки рівня ризиків банку на певну дату до врахування заходів для мінімізації ризиків, а також з урахуванням таких заходів, у розрізі кожного з видів ризику та в агрегованому вигляді [4]. У документах Basel Committee on Banking Supervision "Principles for Effective Risk Data Aggregation and Risk Reporting" профіль ризику банку розглядається як ключовий елемент ефективного управління ризиками. Американський стандарт COSO ERM трактує Risk profile як залежність між обсягами діяльності (performance) та ризиком: збільшення обсягів призводить до зростання ризиків [8]. На Рис.1 Risk profile має вигляд деякої кривої лінії з прискореним зростанням в системі координат «бізнес-ризик». Кожна точка цієї кривої відображає наявне співвідношення обсягів діяльності та суми різних категорій ризиків на певний період часу з урахуванням ризикованості бізнесу (кількості ризику) та якості управління ним для конкретного банку.

Як вже зазначалося раніше, для стратегічного планування та управління ризиками використовується система взаємопов'язаних показників, найбільшим за значенням в якій є допустимий рівень ризику (Risk capacity), який виступає обмежувальним орієнтиром. Risk capacity визначається у Положенні № 64 як максимальна величина ризику, яку банк у змозі прийняти за всіма видами ризиків з огляду на рівень його капіталу, здатність адекватно та ефективно управляти ризиками, а також з урахуванням регулятивних обмежень. На Рис.1 рівень Risk capacity є верхнім обмеженням рівня ризиків.

В межах значення Risk capacity розраховується сукупний ризик-апетит або схильність до ризику (Risk appetite). Це сукупна величина всіх ризиків, визначених наперед та в межах допустимого рівня ризику, щодо яких банк прийняв рішення про доцільність або необхідність їх утримання з метою до-

сягнення його стратегічних цілей та виконання бізнес-плану. Risk appetite визначається щодо кожного з визнаних банком суттєвих видів ризиків і формує обмеження для можливих втрат при реалізації цих ризиків. Якщо Risk capacity окреслює межу здатності прийняти можливі втрати, то Risk appetite більше спирається на бізнес-модель та бізнес-план та фактичний профіль ризиків, на готовність нести відповідні витрати задля розширення бізнесу. На Рис.1 обмеження Risk appetite є другою, нижчою лінією над сегментом більш конкретних планових показників розміру бізнесу та відповідних ризиків.

Відповідно до вимог Положення № 64, кожний банк розробляє Декларацію схильності до ризиків (RAS – Risk Appetite Statement) – внутрішньобанківський документ, який визначає сукупну величину ризик-апетиту, види ризиків, які банк прийматиме або уникатиме з метою досягнення його бізнес-цілей, та рівень ризик-апетиту щодо кожного з них (індивідуальний рівень). Сукупний Risk appetite є арифметичною сумою індивідуальних ризик-апетитів для кожної категорії ризиків.

Планові обмеження ризиків RAS є частиною стратегічних планів розвитку банку, кількісних орієнтирів бізнесу. Для конкретизації обмеження витрат, передбачених показниками Risk appetite, в міжнародній практиці використовується поняття толерантності до ризиків (Risk tolerance). У латинській мові tolerantia означає стійкість, терпимість, тобто Risk tolerance означає припустимий рівень ризику. На Рис.1 Risk tolerance позначений інтервалом між можливими обсягами діяльності (T1, T2) та ризиків (R1, R2), який не перевищує межі Risk appetite і відповідає деякій визначеній бізнес-цілі (Risk target). Risk target позначена як вертикальна лінія оптимального обсягу діяльності T. Крива Risk profile у точці перетину з Risk target надає цільовий рівень ризику R, що є нижче ризик-апетиту. У цьому випадку ризики вважаються контрольованими. Концепція Risk tolerance описує контроль їх фактичного значення, стану дотримання Risk appetite щодо кожного з видів ризику. Для тих ризиків, яких банк має уникати, Risk tolerance встановлюється на нульовому рівні.

Рис.1 демонструє природу Risk profile і механізм забезпечення рівня Risk target. Більш активний розвиток, що відповідає рівню T2, призводить до деякого перевищення R, бажаного оптимального рівня ризику, і досягнення значення R2. Оскільки рівень R2 не перевищує Risk appetite, він відповідає критерію Risk tolerance і відображає конкретний розвиток бізнесу та ризиків. У випадку меншого значення T1 та ризику R1, бажано збільшити обсяги діяльності та наблизитися до оптимальних показників. Всі варіанти розвитку на відрізьку (T1, T2) знаходяться в межах Risk appetite, а вертикальна пряма

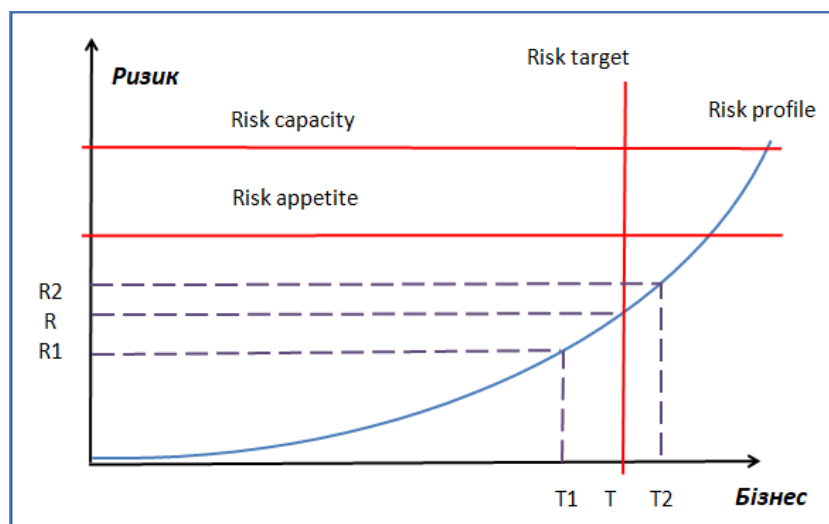

Рис. 1. Співвідношення обмежень ризиків за міжнародними стандартами

стратегічної цілі Risk target в точці перетину з кривою Risk profile показує оптимальний рівень ризиків, який банк бажає прийняти для досягнення своїх стратегічних цілей відповідно до своїх стратегії та бізнес-моделі.

Розробка лімітів і дотримання планових обмежень ризиків є складним процесом, що потребує виявлення різних ризиків у кожному бізнес-процесі, їх постійного оцінювання, моніторингу, моделювання. Враховуючи прямий зв'язок між обсягами операцій та ризиків, процес управління ризиками за останні десятиріччя трансформувалася від простого обмеження можливих втрат до ризик-орієнтоване управління бізнесом через встановлення лімітів, інших кількісних та якісних контрольних показників та відповідний контроль ризик-орієнтирів.

У Положенні № 64 перелічено мінімальний набір суттєвих видів ризиків, комплексну оцінку яких має здійснювати кожний банк:

- кредитний ризик;
- ризику ліквідності;
- процентний ризику банківської книги;
- ринковий ризик;
- операційний ризик;
- комплаєнс-ризик;
- інші суттєві види ризиків, на які банк наражається під час своєї діяльності.

Перелік ризиків у Методиці № 361 та Положенні № 64 майже співпадає та визначає найбільш суттєві ризики в діяльності банків всіх країн у різні часи. За останні роки зросла увага до управління комплаєнс-ризиком, який описаний у Положенні № 64 як імовірність виникнення збитків або санкцій, додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів або втрати репутації внаслідок невиконання банком вимог законодавства, нормативно-правових актів, ринкових стандартів, правил добросовісної конку-

ренції, правил корпоративної етики, виникнення конфлікту інтересів, а також внутрішньобанківських документів банку. Даний ризик поєднує багато компонентів, які раніше вважалися нефінансовими, не передбачали кількісної оцінки. Між тим, на сьогодні розрахунки схильності до комплаєнс-ризиків є складовою Risk Appetite Statement.

Вищезазначена класифікація ризиків враховується у всіх чисельних бізнес-процесах сучасного банку. Системи управління ризиками включають сукупність політик, методик і процедур управління ризиками для виявлення, вимірювання, моніторингу, контролю, звітування та пом'якшення всіх видів ризиків на всіх організаційних рівнях.

Реалізація стратегії ризик-орієнтованого управління потребує взаємодії всіх управлінських ланок. Відповідно до Положенні № 64, система управління ризиками сформована трьох ліній захисту, на першій з яких знаходяться бізнес-підрозділи банку та підрозділи підтримки діяльності банку. Ці підрозділи приймають ризики та несуть відповідальність за них і подають звіти щодо поточного управління такими ризиками. Другу лінію захисту формують підрозділи з управління ризиками та підрозділи контролю за дотриманням норм (комплаєнс). Третя лінія захисту проходить на рівні підрозділу внутрішнього аудиту щодо перевірки та оцінки ефективності функціонування системи управління ризиками. Окрема увага приділяється підготовці персоналу, забезпеченню необхідної культури управління ризиками, дотримання визначених банком принципів, правил, норм банку, спрямованих на проінформованість усіх працівників банку щодо прийняття ризиків та управління ними.

У ході реалізації бізнес-стратегії система обмежень ризиків співвідноситься з контролями та повноваженнями на рівні окремих процесів. Як

типовий інструменту управління, Положення № 64 визначає ліміти ризику, як обмеження, установлені банком для контролю величини ризиків, на які наражається банк протягом своєї діяльності.

Як показує Рис.1, обмеження та показники, що використовує банк в процедурах ризик-орієнтованого управління, мають лінійний характер, це конкретні значення обмежень Risk capacity, Risk appetite, Risk target, фіксовані показники індикаторів ризику, лімітів розвитку бізнесу для різних бізнес-процесів, інтервальні обмеження Risk tolerance. Особливу роль відіграє категорія профілю ризику, що має нелінійну природу, прихований об'єктивний зв'язок між обсягами банківських операцій та ризиками. Відмінності профілю ризиків конкретного банку визначається особливостями його бізнес-моделі, фінансовим станом, організацією процесів управління ризиками. Прискорене зростання кривої профілю ризику на Рис.1 демонструє нелінійну природу ризиків, здатність їх до масштабування при збільшенні обсягів діяльності.

Таким чином, категорія профілю ризику банку відображає зв'язок між обсягами різноманітних банківських продуктів та послуг, кожний з яких генерує декілька видів ризиків. У спрощеному вигляді його можна розглядати як деяку нелінійну функцію розміру ризику, що відповідає обсягу та характеристикам банківських операцій на конкретний момент часу

Слід зазначити, що категорія профілю ризику враховує ефективність систем управління даними ризиками, які суттєво впливають на результат. Дефініція профілю ризику, яка запропонована у Положенні № 64, визначає в його структурі як первинний, так залишковий ризик, «як результат оцінки рівня ризиків банку до врахування заходів для мінімізації ризиків, а також з урахуванням таких заходів, у розрізі кожного з видів ризику та в агрегованому вигляді». Під первинним ризиком розуміють притаманний обсягам діяльності та іншим обставинам ризик, який існує до застосування заходів із зниження ризику до прийнятного для банку рівня. Залишковий ризик – це рівень ризику, який залишається після застосування заходів із мінімізації ризику до прийнятного для банку рівня.

Відокремлену оцінку первинного і залишкового ризику демонструють підходи банківського нагляду,

представлені у «Методичних вказівках з інспектування банків «Система оцінки ризиків», де використовувалися поняття кількості ризику та якості управління ризиком [9]. Вимогами цієї постанови передбачалося, що для основних категорій ризику – кредитного ризику, ризику ліквідності, ризику зміни процентної ставки, ринкового ризику, валютного ризику та операційно-технологічного ризику, фахівці банківського нагляду оцінюють кількість ризику, якість управління ризиком, сукупний ризик і напрям ризику. За діючими підходами використовувалася дискретна шкала оцінки ризиків, що передбачала три компоненти визначення параметрів кількості ризику банку, як незначна, помірна або значна, а також три компоненти якості управління ризиком, як висока, така, що потребує вдосконалення, або низька. Підсумкові компоненти сукупного ризику оцінювалися за трьома рівнями, як високий, помірний або низький. Нарешті, при оцінюванні перспектив використовувалися три компоненти напрямку ризику, тобто ймовірної зміни сукупного рівня ризику протягом наступних 12 місяців: такий, що зростає, стабільний або такий, що зменшується.

Відповідно до нормативних вимог, кількість ризику і якість управління ризиком оцінювалися незалежно одна від одної. Слід звернути увагу на відокремлення цих категорій: «Якою б високою або низькою не була якість управління ризиком, вона не повинна впливати на оцінку кількості ризику. Крім того, значний розмір капіталу або високі показники фінансової діяльності не повинні розглядатися як пом'якшувальні фактори для неадекватної системи управління ризиками. Кількість ризику відображає рівень ризику, який банк бере на себе в процесі здійснення своєї діяльності, і добре це чи погано - залежить від того, чи забезпечують системи управління ризиками банку виявлення, вимірювання, моніторинг і контроль цієї кількості ризику». [9]. Для визначення сукупного ризику використовувалася Матриця оцінювання залишкового (або сукупного) ризику, Наведена у Таблиці 1.

У сучасній практиці оцінки ризиків кількість і якість управління ризиків вже не передбачають чіткого протиставлення. Як зазначалося раніше, у Положенні № 64 якість управління є складовою характеристикою профілю ризику, як результату оцінки

Таблиця 1

Матриця оцінювання сукупного ризику при інспектуванні банку

		Кількість ризику		
		Низька	Помірна	Висока
Якість управління ризиком	Висока	Низький сукупний ризик	Низький сукупний ризик	Помірний сукупний ризик
	Потребує вдосконалення	Низький сукупний ризик	Помірний сукупний ризик	Високий сукупний ризик
	Низька	Помірний сукупний ризик	Високий сукупний ризик	Високий сукупний ризик

рівня ризиків банку до врахування заходів для мінімізації ризиків, а також з урахуванням таких заходів. Можна сказати, що поєднання категорій кількості і якості управління ризиками формує криву профілю ризиків, її кут нахилу на площині «Бізнес/Ризик». Більш ефективні системи управління ризиками дозволяють досягти більшого розвитку при заданих обмеженнях ризиків

Поняття профілю ризиків використовується також в управлінні небанківськими фінансовими установами, які значно пізніше банків почали впроваджувати ризик-орієнтований підхід до управління. У 2023 році Національний банк України започаткував системне використання терміну профіль ризику надавача фінансових послуг. Нормативні вимоги до управління ризиками викладено у Постанові НБУ 08.11.2023 № 143 Положення про встановлення критеріїв, за якими визначається профіль ризику надавачів фінансових послуг, їх суспільна важливість. На підставі цих вимог визначаються наглядові дії Національного банку України [10].

У даному Положенні №143 термін профіль ризику надавача фінансових послуг уживається як загальна, агрегована оцінка вразливості надавача фінансових послуг до ризиків, на які він наражається під час здійснення своєї діяльності, та стану управління ними, показників діяльності, дотримання пруденційних вимог, включаючи пруденційні нормативи, що здійснюється за визначеними критеріями з метою визначення подальших наглядових дій Національного банку України.

Впровадження груп суспільної важливості на основі визначення профілю ризику, дозволяє НБУ застосувати ризик-орієнтований підхід на основі принципу пропорційності щодо визначення інтенсивності наглядових дій, включаючи періодичність проведення планових інспекційних перевірок, окремих заходів під час здійснення безвиїзного нагляду, що передбачає зосередження нагляду на тих надавачах фінансових послуг, які мають вищий ступінь ризику та вищу групу суспільної важливості.

До критеріїв визначення профілю ризику надавача фінансових послуг включено такі, як стан управління ризиками, внутрішнього контролю, показники діяльності та дотримання пруденційних вимог, включаючи пруденційні нормативи. Національний банк під час оцінювання показників за критерієм визначення профілю ризику, присвоює надавачу фінансових послуг один із 4 балів: низький, середній, високий або критичний ступінь ризику.

Зазначені підходи до оцінювання профілю ризику небанківських фінансових установ відповідають початковому етапу впровадження принципів ризик-орієнтованого управління. Як і в банківському ризик-орієнтованому управлінні, метод визначення профілю ризику небанківських установ враховує кількісні параметри самого ризику та стан управління цими ризиками.

Таким чином, під профілем ризику банку розуміємо оціночну характеристику сукупного ризику, яка охоплює всі види ризиків, якими управляє банк та систему показників якості управління. Між профілем ризику та бізнес-моделлю банку існує тісний зв'язок, оскільки сучасне стратегічне управління невід'ємно пов'язане з управлінням ризиками. У профілі ризику відображається кількісний і якісний стан розвитку банку. Так само бізнес-модель віддзеркалює профіль ризику та його складові.

Висновки. Дослідження підходів до визначення профілю ризиків показує важливість його адекватного оцінювання та використання в системі показників управління ризиками. Встановлений зв'язок між профілем ризику та бізнес-моделлю банку свідчить про ключовий вплив на профіль ризиків структури та якості залучених і розміщених ресурсів. Також існує тісний зв'язок між профілем ризику та показниками прибутковості банку, якості його активів. Кожна компонента профілю ризику є одночасно елементом оцінювання фінансової стійкості банку.

Подальші дослідження потребують розкриття інструментарію оцінювання окремих компонентів профілю ризику та вивчення зв'язку і взаємного впливу цих компонентів.

Список літератури:

1. Basel Committee on Banking Supervision. Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk. Basel: BIS, 2003. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs96.htm>
2. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for Effective Risk Data Aggregation and Risk Reporting. Bank for International Settlements, 2013. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs239.htm>
3. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України. Постанова Національного банку України від 02.08.2004 N 361 / Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04#Text>.
4. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах. Постанова Національного банку України від 11.06.2018 № 64 / Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>.
5. Crouhy M., Galai D., Mark R. The Essentials of Risk Management (2nd ed.). McGraw-Hill Education. 2014. P. 672.
6. Hull J. C. Risk Management and Financial Institutions (5th ed.). John Wiley & Sons. 2018. P. 832

7. European Banking Authority. Guidelines on common procedures and methodologies for the supervisory review and evaluation process (SREP). London: EBA, 2014.

8. Гайшук І. Міжнародні стандарти управління ризиками. *Фінансовий Контроль*. 2019. №8 (163). URL: https://fincontrolnew.com.ua/attachments/6d9e0ad2-134b-49ee-be78-fb6ab36b76f4_9.pdf

9. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків». Постанова Правління НБУ від 15.03.2004 N104. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/PB04001>.

10. Положення про встановлення критеріїв, за якими визначається профіль ризику надавачів фінансових послуг, їх суспільна важливість. Постанова Правління НБУ 08.11.2023 № 143. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_08112023_143

References:

1. Basel Committee on Banking Supervision. Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk. Basel: BIS, 2003. Available at: <https://www.bis.org/publ/bcbs96.htm>

2. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for Effective *Risk Data Aggregation and Risk Reporting*. Bank for International Settlements, 2013 Available at: <https://www.bis.org/publ/bcbs239.htm>

3. Metodичni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta funktsionuvannia system ryzyk-menedzhmentu v bankakh Ukrainy [Methodological recommendations on the organization and functioning of risk management systems in Ukrainian banks]. Postanova Nacionalnogo banku Ukrainy vid 02.08.2004 N 361. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04#Text>.

4. Polozhennya pro organizaciyu systemy upravlinnya ryzykamy v bankax Ukrainy ta bankivskyx grupax [Regulations on the organization of the risk management system in banks of Ukraine and banking groups]. Postanova Nacionalnogo banku Ukrainy vid 11.06.2018 No 64. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>.

5. Crouhy M., Galai D., Mark R. (2014) The Essentials of Risk Management (2nd ed.). McGraw-Hill Education, p. 672.

6. Hull J. C. (2018) Risk Management and Financial Institutions (5th ed.). John Wiley & Sons, p. 832

7. European Banking Authority. Guidelines on common procedures and methodologies for the supervisory review and evaluation process (SREP). London: EBA, 2014.

8. Gaishuk I. (2019) Mizhnarodni standarty upravlinnia ryzykamy. [International risk management standards]. *Finansovyi Kontrol*, no. 8 (163). Available at: https://fincontrolnew.com.ua/attachments/6d9e0ad2-134b-49ee-be78-fb6ab36b76f4_9.pdf

9. Metodичni vkazivky z inspektuvannia bankiv “Systema otsinky ryzykiv” [Methodological guidelines for the inspection of banks “Risk assessment system”]. Postanova Nacionalnogo banku Ukrainy vid 15.03.2004 N104. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/PB04001>.

10. Polozhennia pro vstanovlennia kryteriiv, za yakymy vyznachaietsia profil ryzyku nadavachiv finansovykh posluh, yikh suspilna vazhlyvist [Regulations on establishing criteria for determining the risk profile of financial service providers and their public importance]. Postanova Nacionalnogo banku Ukrainy vid 08.11.2023 № 143. Available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_08112023_143